

“Het Velthoen” in de stad Lochem

Nieuwtjes over de geschiedenis van Lochem (9)

André Reincke

In Laren komt een straat voor met de naam “Veldhoenkamp”. Uit nader onderzoek blijkt dat er in ieder geval in de achttiende eeuw leden van het geslacht Veltkamp op een erf of huis “Veldhoen” hebben gewoond.

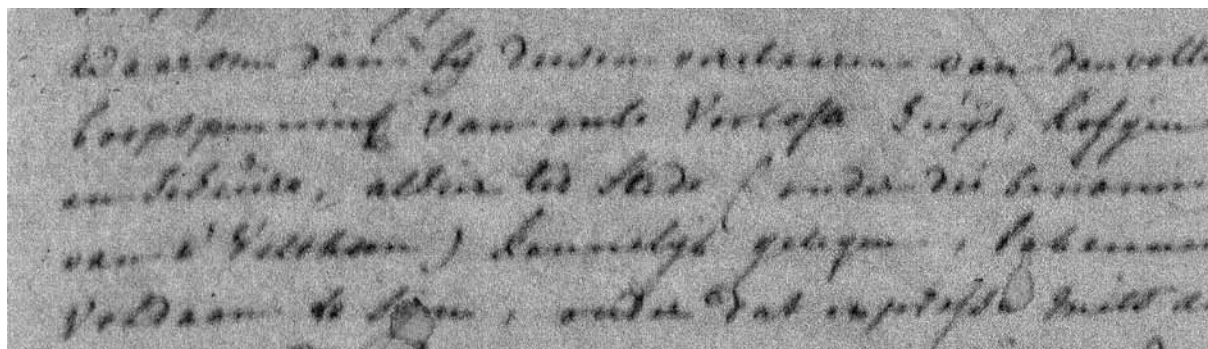
En volgens het Oud Rechterlijk Archief van Lochem komt een zekere Paul Velthoen eind zeventiende eeuw een paar maal in akten voor als comparant. Hij was gehuwd met Aleida te Bentel uit Zwiep en eigenaar van het goed Clumphaer in Exel.

Dit artikel gaat daarentegen over een pand “Het Velthoen” in de stad Lochem en van enig verband met het vorenstaande is niets gebleken.

Een toevallige vondst

Al enige jaren was het mij bekend dat er in het achttiende-eeuwse Lochem een huis bestond dat met de naam “Het Velthoen” werd aangeduid. Op zoek naar andere gegevens trof ik namelijk in het Oud Rechterlijk Archief een akte uit het jaar 1750 aan waarin een huis met die naam werd overgedragen. Verkopers waren Jan Lammers en zijn vrouw Maria Elisabeth Stel en koper de heer Jan Laurens Solner en echtgenote.

De passage in de akte luidt:

Waarom dan bij deesen verclaaren van den vollen coopspenning van onse vercofte huijs, hofjen en schuire, alhier ter stede (onder die benaming van ‘t Velthoen) ken- nelijk gelegen, bekennen voldaan te sijn.

De naam “Velthoen” voor een huis in de stad is opmerkelijk, eerder zou men die naam in het buitengebied verwachten. Waar het huis stond was mij toen nog niet duidelijk en ik heb het maar laten rusten.

Tot in 2010 het Regionaal Archief in Zutphen in de pers meldde dat de Lochemse putregisters uit 1761 waren gedigitaliseerd en dat op een van de pagina’s stond ‘Lijste van die geene welke onder den putte voor het Velthoen staende gehoren’.

Ook voor het archief een opmerkelijk feit omdat de andere putten werden aangeduid met de straatnaam waarin ze voorkwamen.

Ik besloot toen hier maar eens in te duiken.

Een zoektocht door het archief

Het eerste aanknopingspunt was de voor Lochem destijds bekende naam Jan Laurens Solner. Als ik kon nagaan hoe het bezit werd vererfd/verkocht en deze lijn kon doortrekken tot 1832 (de eerste kadastrale registratie) zou de plaats van het huis vanzelf bepaald kunnen worden.

Jan Laurens Solner werd geboren in Zutphen op 27 mei 1714 als oudste zoon van Joost Solner en Isabella

Hekking. In 1742 trouwde hij in Lochem met Stoffelina Geertruijd Bruggink, ook uit Zutphen afkomstig. Jan Laurens werd bij zijn huwelijk aangeduid als jurist en Stadholder des Scholtampts Lochem. Het huis dat het echtpaar in Lochem kocht moet dus wel representatief zijn geweest. Er komen meerdere kinderen waarvan Jan Laurens jr. de oudste was en Gerhard de tweede zoon. Jan Laurens Sr. is in 1789 overleden en op een inwonerslijst uit 1795 komt zijn weduwe voor in de Bierstraat, we mogen aannemen nog op hetzelfde adres als in 1750. Mevrouw komt te overlijden in 1804 op 83-jarige leeftijd en dan besluiten de kinderen het huis te verkopen. Zoon Gerhard verkoopt in 1805 huis en hofjen daarachter en een schuur daarnaast tussen H.J. Thomasson en W.A. Thomasson in de Bierstraat aan J.B. Solner (een kleinzoon) en die verkoopt hetzelfde een maand later aan Jan Smit en huisvrouw. En tenslotte belanden we richting 1832 als op 26 juli 1820 Jan Smit en huisvrouw Berendina Boevink hun “eigendommelijke huis hof en weere, gelegen van vooren aan de Bierstraat, grenzend aan de eenen zijde aan de behuizinge van den Heer Arendsen de Wolff, en aan de andere zijde aan de publieke straat, uitkomende met den hof in de zogenaamde Achterstraat, binnen deze stad Lochem” verkopen aan Antonie Josias van Marle, rector van de Latijnsche School, en deszelfs ehevrouw Franciska Hendrika Maria Lobrij. Uit de kadastrale inschrijving van 1832 kennen we plaats en omvang van dit bezit. Het gaat om nummer F344 huis en erf ter grootte van 2 are 40 ca, in eigendom bij Antonie Josias van Marle. Het pand waarin nu dus pizzeria Da Vinci is gevestigd.

Bierstraat 10 ten tijde van de radio- en lampenzaak van Carel Langeler
(Collectie Historisch Genootschap Lochem Laren Barchem)

Een stukje voorgeschiedenis

Kennelijk vanwege de hoge ouderdom is het pand aan de Bierstraat in 1971 tot beschermd rijksmonument verheven met als omschrijving 'Pand onder schilddak. Gepleisterde lijstgevel met stucversieringen XIXc, pui uit de bouwtijd en in de verdieping schuiframen. Zij- en achtergevel met stijl- en regelwerk'.

In de volksmond wordt het pand vanwege de vakwerkbouw wel 'Saksisch Monument' genoemd en men zegt dat het bouwjaar 1621 zou zijn, dus hiermede waarschijnlijk het oudste pand van Lochem.

Het is heel moeilijk om de geschiedenis van het pand vóór 1750 te reconstrueren.

Wat ik gevonden heb is het volgende:

Jan Lammers en Maria Elisabeth Stell worden op 13 december 1728 samen met twee zontjes tot de burgerschap toegelaten. Zij kopen op 12 november 1732 een *'huijs en hofjen daar achter met de schuijre alhier binnen de Stadt aen de Kerkhoff kennelijk staende en gelegen'* van Jan Meuleman en Garritjen Jansen. We kunnen opmerken dat dit stukje van de Bierstraat toen nog niet daartoe behoorde maar 'Kerkhoff' werd genoemd! De naam Velthoen komt in deze akte niet voor, dus wellicht is die naam er alleen een bepaalde periode aan gegeven.

Zes jaar daarvoor, dus in 1726, verkopen Henrick Willemsen Beekman en Janna Jansen hetzelfde bezit 'van overleden vader en schoonvader' aan Jan Meuleman en huisvrouw.

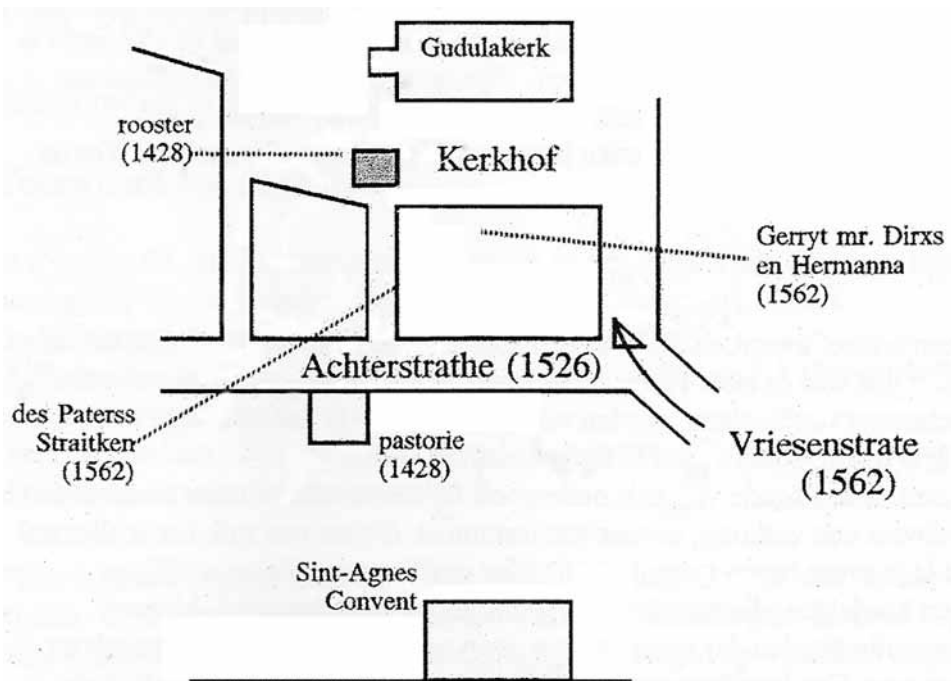
Tenslotte vinden we ook nog hoe Willem Beekman zijn bezit heeft verworven. Op 13 mei 1713 koopt hij *huijs en schuijre met den aankleve van dien* van Dr. Barthold Schomaker en Aleida Geertruijt Marienburgh ehelieden.

Opnieuw blijkt dat een zeer voorname Lochemse familie dit huis heeft bewoond.

Dr. Barthold Schomaker was een zoon van Goossen Schomaker, burgemeester van Lochem in de jaren 1681-1702. Barthold had het Atheneum in Deventer gevolgd en had gestudeerd aan de universiteit van Leiden. Hij was secretaris van de stad Lochem in de jaren 1681-1704 en is daarna waarschijnlijk naar Deventer verhuisd alwaar hij gemeensman en grootburger is geworden. Hij is overleden en begraven in Deventer in het jaar 1721.

Aangezien Barthold enig zoon was van Goossen is het niet uitgesloten dat deze laatste tot zijn dood in 1702 eveneens in Bierstraat 10 heeft gewoond.

Als het huis inderdaad in 1621 is gebouwd is het vooralsnog niet gelukt om de eerste tientallen jaren van zijn bestaan een beeld te krijgen van de bewoners.

Tekening bij artikel Fokkelien von Meyenfeldt.

De situatie in de Middeleeuwen

In dit verband is het interessant een artikel van Fokkelien von Meyenfeldt in herinnering te brengen. In 'Scholtampt van Lochem' van augustus 1998 doet zij met als titel 'Wie woonden er aan het Kerkhof' een poging de bewoning in dat deel van Lochem vóór de grote stadsbrand van 1615 te achterhalen.

Een paar elementen uit haar betoog zouden goed in mijn verhaal kunnen passen zoals:

- In een Stichtingsbrief van de Vicariën van de Vroegmis uit 1430 wordt een rente vermeld van een huis van Kerstiken Bartscher die aan het Kerkhof woonde.
Uit de akte van 1750 blijkt dat er voor (nu) Bierstraat 10 een stedigheid van 14 stuivers aan De Vicariën van de Vroegmis moest worden betaald.
- In 1518 is sprake van een 'Hofstede' aan het Kerkhof.
Stond die soms op de plaats van (nu) Bierstraat 10 en heette die hofstede misschien ooit 'het Velthoen'?

Hoe zit het nu met die put?

Uit het putregister is dus gebleken dat vóór het achttiende-eeuwse Velthoen (zoals bewezen nu de pizzeria) een waterput lag. Toen men in het najaar van 2011 opgravingen ging doen op de Kleine Markt bedacht ik dat dit een unieke kans zou zijn om uit te zoeken wat er van deze put heden ten dage nog terug was te vinden.

In eerste instantie was er binnen het opgegraven gebied niets te vinden maar toen ik de Archeologische Werkgroep Lochem van de AWN, die assistentie verleende aan het professionele bureau ADC, vertelde dat er voor de pizzeria een waterput moest liggen (of had gelegen) is men gericht gaan zoeken. Weinige uren later was de nog ongeschonden put, iets dicht bij het pand dan tot waar de gegraven sleuf zich uitstreckte, gevonden. Het bovenstuk ontbrak en men had dat vervangen door een grote platte steen als afdichting.

Foto auteur november 2011

Wanneer het rapport van ADC verschijnt zullen ook de details van de put, zoals ouderdom en omvang, wel duidelijk worden. Helaas heeft men de put in verband met de rioleringswerkzaamheden moeten volstorten/vernietigen.

Bewoning na 1832

Na rector Van Marle hebben we in het bevolkingsregister, voordat de pizzeria kwam, de volgende namen aangetroffen:

- Johannes ter Maat, pettenmaker
- David Jan van den Brink, koperslager
- Antoon Langelier, rijwielreparateur
- Carel Langelier, elektrische apparaten

Conclusie en aanbeveling

Het pand Bierstraat 10 is vanwege de hoge ouderdom en de interessante bewoningsgeschiedenis voor de historie van Lochem een belangwekkend huis, dat nader onderzoek verdient. Zo is het gewenst de zeer summiere beschrijving van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed uit 1971 aan te vullen met de resultaten van een grondig bouwhistorisch onderzoek. Ongetwijfeld zal dat nieuw licht op de bijzondere bouwgeschiedenis werpen.

Bronnen:

Regionaal Archief Zutphen

- Oud Rechterlijk Archief Stad Lochem

- Notarieel Archief Lochem

- Bevolkingsregister Lochem

Maandblad van het Genealogisch Heraldisch Genootschap

“de Nederlandsche Leeuw”. 1924

Scholtampt van Lochem, augustus 1998

De historische vakwerkgevel aan de zijde van de Kerksteeg